

Марцин В.С.,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів
Львівського банківського інституту
Національного банку України

ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УПРАВЛІННІ КАПІТАЛОМ БАНКУ

Запропоновано методику залучення і підтримки на достатньому рівні обсягу капіталу, котра забезпечує зростання авторитету банку перед клієнтами. Визначено оптимальну дивідендну політику, яка максимізує ринкову вартість акцій банку. Порушено проблему капіталізації банків.

The author suggests methods of attracting volumes of capital and maintaining it on a sufficient level, which enhances bank's prestige to its clientele; determines the optimal dividend policy which minimizes the bank's market value of shares; and raises the problem of bank capitalization.

У процесі дослідження проблеми достатності капіталу необхідно звернути увагу на його значення для самого банку. Адже капітал забезпечує кошти, необхідні для створення і функціонування банку, захищає банк від банкрутства, компенсуючи втрати від різноманітних ризиків, підтримує довіру клієнтів до банку і не дає підстав кредиторам засумніватися у його фінансовій стійкості, є регулятором зростання банку і масштабів його роботи на ринку, забезпечує засоби для розширення діяльності шляхом купівлі нового устаткування, програмних продуктів, фінансування нових видів послуг. Тому, щоб обмежити ризик банкрутства, підтримати довіру до банку з боку клієнтів, забезпечити зростання банку у майбутньому, керівникам банку треба навчитися управляти капіталом банку, де головне — вміння залучати і підтримувати на достатньому рівні обсяг його капіталу.

Процес управління банківським капіталом можна поділити на такі основні етапи:

- формування статутного фонду;
- розподіл прибутку і формування інших фондів;
- оцінка обсягу і визначення достатності капіталу;
- підтримка обсягу капіталу на достатньому рівні.

У банківській практиці найчастіше виокремлюють також два методи управління банківським капіталом: метод внутрішніх джерел поповнення капіталу і метод зовнішніх джерел поповнення капіталу. Оскільки підтримка обсягу капіталу на достатньому рівні передбачає використання різноманітних джерел поповнення капіталу, можна сказати, що саме на цьому етапі відбувається безпосереднє застосування названих вище методів.

© Марцин В.С., 2007

Основними критеріями, на які спирається банк при виборі джерела додаткового збільшення капіталу, є:

- ринкові умови (якщо здійснюється емісія нових акцій або боргових зобов'язань);
- права й інтереси теперішніх акціонерів;
- ступінь надійності прогнозів щодо майбутньої прибутковості банку.

За першим методом головним джерелом зростання капіталу є прибуток, не виплачений акціонерам банку. Основними перевагами є: незалежність від ринку, що супроводжується малими витратами, оскільки не потребує залучення коштів іззовні; мала ймовірність втрати контролю над банком; простота використання. Проте такий спосіб залучення коштів має певні вади. До них треба віднести збільшення податкових платежів до бюджету; можливість обмеження нарощування капіталу за рахунок виплати дивідендів акціонерам.

Досить важливим є визначення оптимальної дивідендної політики, яка максимізує ринкову вартість акцій банку. Дохідність акцій банку має бути не нижчою за дохідність інших видів інвестицій із таким самим рівнем ризику. Тут важливим завданням є розроблення стабільної дивідендної політики. Якщо рівень дивідендних виплат підтримується на стабільному рівні, інвестори розглядатимуть дивіденди як достатньо стабільний дохід, що підвищує привабливість банку.

Залучення капіталу за рахунок зовнішніх джерел можливе кількома способами. Найчастіше це емісія акцій, емісія капітальних боргових зобов'язань (субординований борг), продаж активів і оренда нерухомості.

Найпопулярнішим зовнішнім джерелом є емісія звичайних і привілейованих акцій, оскільки вона дає можливість швидко одержати необхідну суму коштів. Випуск і розміщення на ринку акцій банку — найдорожчий спосіб нарощування капіталу. Така процедура пов'язана з високими витратами й супроводжується значним ризиком, який полягає у можливості зниження прибутку на одну акцію. Окрім того, існує ймовірність втрати контролю над банком акціонерами, якщо вони не в змозі викупити всіх нових акцій. Ще однією вагою цього джерела є його недоступність для усіх банків, оскільки процес емісії регулюється законодавчо, й при виявленні певних зловживань і махінацій банку може бути відмовлено у реєстрації емісії. Емісія може проводитись у формі випуску в обіг довгострокових цінних паперів або боргових зобов'язань. Передбачається, що такі зобов'язання мають характер субординованих, тобто в разі банкрутства вони є другорядними порівняно із зобов'язаннями перед вкладниками, але мають пріоритет перед акціонерами при встановленні порядковості виплат. Банки також можуть удаватися до емісії цінних паперів, погашення яких здійснюється тільки через обмін на акції.

Привабливість для банку нарощування у такий спосіб капіталу визначається правилами оподаткування, коли процентні виплати за таким боргом відно-

сять на витрати банку і не оподатковують¹. Але не всі банки можуть скористатися таким джерелом поповнення капіталу, оскільки доступність його визначається банківським законодавством конкретної країни. Згідно з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні №368 від 28.08.2001 року сума коштів, залучених на умовах субординованого боргу, може бути внесена до капіталу обсягом не більш як 50% розміру основного капіталу із щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості протягом п'яти останніх років дії угоди. Найменший термін, який передбачається Національним банком, становить п'ять років.

Перевага методу поповнення капіталу шляхом випуску субординованих зобов'язань і цінних паперів полягає у підвищенні показників прибутковості на одну акцію за умови, що такі кошти приносять дохід, який перевищує процентні виплати за них. Але такий спосіб формування капіталу зменшує стійкість банку і підвищує ризик, що може негативно вплинути на ціну акцій банку.

Для поповнення капіталу й одержання значних коштів банки вдаються до проведення таких фінансових операцій, як продаж активів, зокрема будівель, споруд, офісів, що належать банку, з одночасною довгостроковою орендою їх у нових власників. Нині у банках частіше створюються резерви переоцінювання основних засобів для покриття різниці між їхньою ринковою і балансовою вартістю. На суму дооцінки активів випускаються акції, які безоплатно розміщуються між акціонерами банку, збільшуючи частку їхньої власності.

Вибір способу залучення капіталу має базуватися на результатах глибокого фінансового аналізу альтернативних варіантів та їхнього потенційного впливу на розмір прибутку у розрахунку на акцію. Керівництву банку необхідно взяти до уваги відносну вартість і ризик, пов'язаний із кожним джерелом, а також оцінити довгострокові перспективи й наслідки.

Однією із найгостріших у розвитку вітчизняної банківської системи є проблема капіталізації банків. В умовах, далеких від економічної стабільності й передбачуваності, існує об'єктивна необхідність створення достатнього капіталу банку з метою зменшення ризику збитків для вкладників, кредиторів та інвесторів. З огляду на це Національний банк України останніми роками послідовно втілює певні вимоги до достатності власного капіталу банків, що знайшло своє відображення у конкретних нормативах.

Зрозумілим є бажання НБУ наблизити норми регулювання капіталу до європейських норм, тобто до норм Базельських угод. Але, на жаль, Україна поки що цієї угоди не підписала, до Євросоюзу не вступила, а гривня, природно, не є попередницею євро. Тому мінімальний обсяг капіталу банків, керуючись все ж таки здоровим глуздом, має бути номінованим у національній валюті. У разі мож-

¹ Банковское дело. Под ред. *О.И. Лаврушина*. — М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. — 428 с.

Таблиця. Внутрішні нормативи регулювання капіталу банку щодо європейських норм у розрізі років*

Вид банку	Капітал на дату формування, тис. євро				
	17.01.03	01.01.04	01.01.05	01.01.06	01.01.07
Місцевий кооперативний	1000	1150	1300	1400	1500
Регіональний, у т. ч. спеціалізований, ощадний та іпотечний	3000	3500	4000	4500	5000
Міжрегіональний, у т. ч. спеціалізований, інвестиційний та розрахунковий, центральний кооперативний	5000	5500	6000	7000	8000

ливої різкої девальвації національної валюти більшість банків навряд чи зможе виконати вимогу до обсягу мінімального капіталу. Але, певно, сам український центробанк більше вірить у цілісність і неушкодженість євровалюти, аніж у стабільність рідної грошової одиниці, емітентом якої він і є. Тому відповідно до Закону України “Про банки та банківську діяльність” він і встановив для різних типів банківських установ графік зростання капіталу до 2007 року. У цілому умови можна виконати, якщо за цей час не станеться економічних катаклізмів.

Оцінювати етап банківської системи й реформувати її необхідно в єдиній ув’язці зі станом і реформуванням усієї економіки й особливо реального сектору. Розвиток банківської системи, подальша капіталізація українських банків віддзеркалюють економічне зростання й підвищення прибутковості банківського бізнесу як виду економічної діяльності.

Із 2002 року розвиток банківської системи відбувався в умовах економічного зростання. Зберігалася тенденція до нарощування банками пасивів. При цьому їхнє динамічне зростання забезпечувалось не лише за рахунок зобов’язань (насамперед за рахунок залучення коштів юридичних і фізичних осіб), а й за рахунок капіталу, що, з одного боку, сприяло підвищенню фінансової стійкості банків, а з іншого — забезпечувало банки безоплатними ресурсами.

Незважаючи на стійку тенденцію до зростання капіталу, проблема підвищення рівня капіталізації банків України, як одна з передумов їхньої фінансової стійкості, залишається надзвичайно актуальною. Про це свідчить і співвідношення капіталу та ВВП, яке становить 4,8%. Актуальною є також проблема нарощування капіталу деякими великими недокапіталізованими та малими банками².

За останні шість років кількість зареєстрованих банків зменшилася на 9,5%³. Проте зменшення кількості банків хотілося б розцінювати як поліпшення ліквідності банківської системи в цілому, оскільки відомо, що виживає

*Рекомендації щодо методології банківського регулювання та нагляду НБУ. — К., — 2002.

² Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні №368 від 28.08.2001 року.

³ Основні показники діяльності банків України на 1 червня 2006 року // Вісник НБУ. — 2006. — № 7. — С. 39.

сильніший. Присутність на ринку великої кількості гравців із маленькими активами призводить не так до конкуренції, як до високих витрат на надання послуг банками і тим самим заважає популяризації банківських послуг в Україні. За нинішньої ситуації необхідно не створювати нові структури, а розвивати наявні. Міжнародні експерти Світового банку пропонують консолідувати банківську систему України навколо великих банківських структур. Узагалі об'єднання банків не є чимось новим у світовій практиці й досить часто проводиться у багатьох країнах. Об'єднуючись, банки ставлять різноманітні завдання: зниження витрат, диверсифікація вкладень, поліпшення менеджменту, створення розгалуженої мережі філій, поліпшення структури капіталу та ін. Інколи банки об'єднуються навіть для того, щоб зменшити сплату податків. Доцільність об'єднання банків підтверджується такими чинниками:

- новостворена фінансово-кредитна установа мала б значний обсяг капіталу, що сприяло б підвищенню стабільності національної банківської системи;
- у новоствореній установі виникли б широкі можливості для зовнішнього залучення коштів, підвищилася б загальна спроможність кредитування вітчизняної економіки;
- у результаті об'єднання знизилася б собівартість послуг банків — учасників об'єднання;
- у новоствореній установі значно розширився б спектр послуг, що надаються клієнтам.

Які ж перешкоди можуть виникнути при об'єднанні дрібних банків? Це наперед проблема поєднання інтересів акціонерів банків, які мають утворити нову фінансово-кредитну установу. Навряд чи хто-небудь із власників окремих банків захоче свідомо піти на втрату контролю над своєю власністю заради невеличкої частки акцій в об'єднаному банку.

Наступним питанням, що потребує детального опрацювання, є визначення джерел фінансування перехідного періоду, порядку і напрямів використання їх. Досвід злиття іноземних банків переконує, що подібні кампанії можуть дозволити собі лише достатньо фінансово потужні установи⁴.

При злитті банків значну увагу треба зосередити на тому, як це вплине на менеджмент об'єданого банку, адже успіх фінансово-кредитної установи значною мірою залежить від її менеджменту. Якщо менеджери банків — учасників об'єднання не зможуть працювати злагоджено, є небезпека втрати найкращих управлінців.

За умови успішного об'єднання банків слід очікувати стабілізаційного ефекту, підвищення рівня капіталізації банківської системи й започаткування нового етапу в розвитку банківського середовища в Україні. НБУ виявив турботу про

⁴ Гайдуцький А.П. Мотиваційні чинники міжнародних інвестиційних процесів // Фінанси України. — 2004. — № 12. — С. 50—57.

банки і 30 вересня 1999 року розіслав проект “Український банківський союз”, у якому банкам із недостатнім рівнем капіталізації запропоновано об’єднатися. Планується, що нове фінансово-кредитне об’єднання спільними зусиллями отримає достатній капітал і зможе консолидовано виконувати резервні й нормативні вимоги НБУ.

До основних напрямів подальшої капіталізації банківської системи і підвищення ефективності функціонування банківського капіталу можна віднести:

- поглиблення процесу капіталізації банків;
- забезпечення стабільності нормативної бази НБУ;
- удосконалення діяльності валютного і підвищення ролі фондового ринку;
- удосконалення оподаткування банків, зменшення податкового тиску на банки з метою прискорення їхньої капіталізації і збільшення обсягів кредитування реального сектору;

- дозвіл банкам спрямовувати на цю мету власний прибуток із звільненням його від оподаткування;

- прискорення переходу банків на акціонерну форму власності (нині понад 40 % українських банків пайові). Це сприятиме введенню нового порядку розрахунку власного капіталу, що приведе до його збільшення і полегшить виконання низки економічних нормативів;

- реформування банківської системи, що важливо розглядати в одному контексті з відновленням і розвитком в Україні сегментів фінансового ринку, фондового, валютного, страхового, міжбанківських кредитів із подальшим виходом на ринок корпоративних емітентів⁵.

Отже, банкам України треба й далі накопичувати власний капітал. Для цього доцільно збільшувати акціонерний капітал, реалізовувати ефективну дивідендну політику, раціонально управляти власним капіталом. Успішність подальшого процесу капіталізації банківської системи України залежить від тих методів і форм управління капіталом, що використовуватимуться як НБУ, так і самими банками.

Надійність і динаміка функціонування економіки країни залежить від фінансової стабільності й автономності банківської системи. На сьогодні існує проблема капіталізації, яка породжує дисбаланс цього взаємозв’язку. Проблема належного обслуговування банками узятих на себе грошових зобов’язань, недостатньої адекватності капіталів банків до обсягу сформованих ними активів і є головною проблемою капіталізації.

На підставі виявлених у результаті досліджень проблем, пов’язаних із капіталізацією банків, проаналізовано шляхи й перспективи розвитку, що склалися у нинішній економічній ситуації в Україні. Щоб повністю розв’язати проблему

⁵ *Вожжов А., Клименко О.* Капітал комерційних банків як складова ресурсів банківської системи // Банківська справа. — 2003. — № 4. — С. 83—95.

збільшення капіталу банками, треба провести зміни у нормативних документах НБУ і такі заходи, як: збільшення капіталу за рахунок субординованого боргу; збільшення показника адекватності капіталу за рахунок консолідації банківської системи. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є збільшення капіталу за рахунок субординованого боргу. Залучати кошти на умовах субординованого боргу можна тільки через п'ять років за обліковою ставкою НБУ, тобто 7% річних у гривнях. Отримати такі "дешеві" гроші можуть далеко не всі банки, хіба що під кредити іноземних структур або міжнародних фінансових організацій. Провести залучення субординованого боргу можна також шляхом випуску депозитних сертифікатів, банківських облигацій та єврооблігацій.

Розміщення облигацій на ринку являє собою приховану форму залучення іноземного капіталу в Україну; це традиційно застосовується українськими компаніями, зокрема банками. Ставка за депозитами у банках значно вища, ніж ставка доходності за облигаціями, і це спричиняє ефективніше підвищення капіталу банків.

Значну увагу необхідно приділити створенню банківських об'єднань, груп і корпорацій. Злиття банків приведе до консолідації банківської системи, а це, у свою чергу, зможе вплинути на збільшення показника адекватності капіталу. Великі банки зможуть проводити політику тривалого фінансування інвестиційних і лізингових проєктів, зберігати при цьому ліквідність платоспроможного балансу й створення великого банківського капіталу з гарантією для західного інвестора. Водночас потрібно, щоб існували також невеликі й середні банки для запобігання монополізації фінансових послуг.

Стабільність банківської системи має важливе значення для ефективного здійснення кредитно-грошової політики. Банківська система є тим каналом, який має поширювати імпульси грошово-кредитного регулювання у напрямку всієї економіки. Достатньо було б виштовхнути банки на фондовий ринок, щоб забезпечити збільшення капіталу банків, який відповідав би вимогам сьогодні.

Після того, як законодавством будуть допущені на ринок філії іноземних банків, можна прогнозувати надзвичайно високу конкуренцію у банківському секторі України. Власникам найбільших вітчизняних банків уже нині необхідно готуватися до продажу свого банківського бізнесу стратегічним інвесторам.

Українським акціонерам треба вливати у великі банки необхідний капітал, як основний, так і додатковий. Поряд із цим варто виконувати вимогу щодо лібералізації фінансового сектору, як одну з умов вступу нашої країни до Світової організації торгівлі, оскільки цього не уникнути при обранні європейського шляху розвитку держави.

У зарубіжній і вітчизняній банківській практиці значна увага приділяється оцінці обсягів, структури й достатності капіталу банку. Але досить рідко робиться наголос на ролі структурної характеристики капіталу у забезпеченні стійкого

фінансового стану банку. Нині часто можна зустріти твердження вчених-економістів, що стійкість, платоспроможність і ліквідність банківської установи залежать від рівня ризику активних операцій банку й ступеня забезпеченості останнього власним капіталом.

Велике значення має співвідношення величини ризику активних операцій банку з величиною і структурною характеристикою його капіталу. Особливо це важливо для вітчизняних банків, які змушені вести пошук ефективних джерел формування і поповнення капіталу. З одного боку, якщо банк розміщує свої активи таким чином, що навіть, незважаючи на великі втрати, здатний здійснювати платежі за своїми зобов'язаннями, то навіть маючи незначний обсяг капіталу, банк може нормально функціонувати протягом певного часу. З іншого боку, неспроможність банку здійснювати поточні платежі, навіть за наявності високоякісних активів (які неможливо реалізувати в потрібний момент) і за достатнього обсягу капіталу, не дають змогу банку бути фінансово стійким у поточній перспективі.

В управлінні капіталом банку важливою є фінансова стійкість. Під фінансовою стійкістю капіталу мається на увазі здатність банківської установи вчасно й у повному обсязі здійснювати платежі за своїми зобов'язаннями. Фінансова стійкість банківського капіталу початково формується за рахунок достатнього обсягу власного капіталу і стабільності залученого капіталу банку, а в кінцевому результаті визначається наявністю коштів у розпорядженні банку відповідно до обсягів активів. Фінансову стійкість залученого банківського капіталу зумовлюють такі чинники:

— *строковість*. Ураховуючи, що на фінансовому ринку потреби позичальників у довгострокових коштах значні, а банкам вигідніше надавати кредити на коротші терміни, ніж строки залучення такого капіталу, стійкішим буде той банк, який має значні обсяги довгострокового капіталу;

— *можливість відкликання коштів*. Із точки зору стійкості, фінансовий стан банку буде тим стабільнішим, чим більша частина коштів, розміщена в банку, по закінченні строків договору залишиться в банку, або коли обсяг коштів, що знімається клієнтами з банківських рахунків, буде менший за той, що надходить від клієнтів у банк;

— *джерело формування капіталу*. Наявність коштів клієнтів, які пов'язані з банком, підвищує його стійкість, а силу впливу таких коштів на фінансову стійкість банківської установи реально можна визначити тільки за умови виявлення мотивації поведінки її власників і керівництва під час виникнення кризи.

— *ступінь концентрації*. Концентрація капіталу, отриманого з одного джерела, може призвести до того, що у разі виникнення потреби (особливо несподіваної) щодо вилучення цих коштів клієнтами, банк буде неспроможний реалізувати свої активи або залучити новий капітал для погашення зобов'язань, що негативно вплине на стійкість банківського капіталу;

— *фінансовий інструмент*. Величина й рівень непередбачуваності вилучення клієнтами коштів із банківських рахунків певною мірою залежить від типу фінансового інструменту, з допомогою якого банк залучає цей капітал. Тому кошти, залучені на строкові депозитні рахунки банку, слід вважати стійкішими за кошти на рахунках до запитання;

— *валюта*. За умов різкого зростання курсу іноземної валюти залишки коштів, перераховані в національну валюту, теж зростатимуть. Але це може позитивно вплинути на обсяг банківського капіталу тільки в тому разі, коли банк має довгу валютну позицію і коли запаси його ліквідності зростають такими самими або вищими темпами;

— *платність*. Рівень платності капіталу має непрямий вплив на його стійкість. Тому кошти, залучені на безоплатній основі (поточні рахунки клієнтів), більшою мірою перебувають під загрозою вилучення за умов погіршення фінансового стану банку. За умов платності залученого капіталу величина плати за кошти відобразатиме уявлення клієнтів щодо плати за ризик неповернення власних коштів банком. Таким чином, у випадку високого рівня плати банку за залучений капітал такий банківський капітал можна вважати стійкішим;

— *рівень фінансової стійкості кредитора*. При розгляді конкретних джерел залучення капіталу банком його стійкість визначатиметься як сума перелічених вище характеристик. Тому для вчасного реагування на можливі проблеми із стійкістю капіталу банку треба проводити динамічний аналіз стійкості капітальної бази щодо виявлення того, якою мірою банк може розраховувати на недепозитні кошти, а за яких умов, у яких випадках і на яку величину може бути вплив капіталу, вести пошук шляхів підвищення капіталізації банківських установ.

Поточний рівень капіталізації банківської системи не повною мірою забезпечує вимоги зростаючої вітчизняної економіки. По-перше, обсяг капіталу вітчизняних банків є недостатнім для розв'язання проблеми інтеграції вітчизняної банківської системи зі світовим фінансовим простором, що пояснюється незначним його рівнем відносно обсягу капіталу банків розвинених країн світу. По-друге, для вітчизняної банківської системи важливим є дотримання угоди про капітал банків, підписаної членами Базельського комітету, яка містить міжнародні правила регулювання достатності банківського капіталу і рекомендована усім країнам із ринковою економікою. Банківська система України у попередні роки дотримувалася рівня достатності капіталу банків, рекомендованого Базельським комітетом. Однак інтеграція України з міжнародним фінансовим простором зумовлює необхідність поступового впровадження у вітчизняних банках рекомендацій нової Базельської угоди (Базель II). Проблеми нарощення капіталу вітчизняними банками на тлі зростання національної економіки можуть спричинити недотримання банками вищезазначених рекомендацій.

Головну увагу у працях вітчизняних дослідників зосереджено на недостатності капіталізації банків. Водночас залишаються не вирішеними питання про визначен-

ня доцільності високого мінімального рівня обсягу власного капіталу банків. Сутність цієї проблеми полягає у наявності низки перешкод на шляху підвищення капіталізації вітчизняних банків, усунення яких дасть змогу підвищити ефективність вітчизняної банківської системи й забезпечити необхідним фінансуванням суб'єктів зростаючої національної економіки. Нині важливим є висвітлення проблеми капіталізації вітчизняних банків і розроблення шляхів для її розв'язання.

Щоб реалізувати цю мету, треба визначити оптимальний мінімальний абсолютний розмір капіталу банків, який відповідатиме національним особливостям розвитку банківської системи. Цього можна досягти завдяки:

- оцінці реальних можливостей і наданню рекомендацій щодо збільшення банками власного капіталу;
- визначенню причин незадоволення потреб населення, малого й середнього бізнесу в банківських послугах;
- виявленню наявних перешкод підвищення капіталізації банківської системи;
- висвітленню можливих шляхів збільшення капіталів банків. Мінімальний розмір капіталу банку, який здійснює діяльність на території України відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, встановлено з 01.01.2005 року на рівні 6 млн євро.

Реально розміщені в банках на депозитах кошти населення свідчать, що акціонерами банків могли б стати фізичні особи. У цьому переконує те, що станом на кінець 2005 року питома вага вкладників — фізичних осіб у загальному обсязі зобов'язань банків становить 36%, а це — 41 207 млн грн. За останні п'ять років вклади фізичних осіб збільшилися у шість разів. Потенційно ці кошти, у разі зацікавленості населення в таких інвестиціях власних коштів, можна було б спрямувати в капітали банків і збільшити їх, але такої тенденції не спостерігається.

Що стосується юридичних осіб, які також могли б стати акціонерами банків і сприяти підвищенню капіталізації вітчизняної банківської системи, то на шляху залучення їхніх коштів у акції банків є багато перешкод.

Відношення балансового капіталу українських банків до ВВП на кінець 2005 року становило близько 6%.

Підвищенню капіталізації банківської системи України заважає дія таких чинників:

- жорсткі вимоги до мінімального обсягу капіталу банків не дають змоги прийти на банківський ринок новим вітчизняним банкам;
- проти об'єднання і злиття банків протестують акціонери банків, які не бажають втрачати впливу на прийняття рішень;
- хронічна несплата дивідендів за акціями банків не заохочує наявних і потенційних акціонерів вкладати свої гроші в їхній капітал;
- нерозвиненість фондового ринку, де б акції банків вільно обертались і котирувались, робить акції небажаним видом інвестування коштів;

— відсутність механізмів залучення наявних значних коштів населення і підприємств у капітали банківських установ.

Проте головним аргументом є встановлення високих нормативних вимог до мінімального розміру капіталу. Національний банк України ставить вимогу створення банків, які б могли бути конкурентоспроможними на міжнародних фінансових ринках.

Для розв'язання проблеми капіталізації вітчизняних банків Національний банк пропонує низку заходів щодо нарощення капітальної бази банків. Це, зокрема, об'єднання, злиття, приєднання. Фактично значного підвищення капіталізації банків унаслідок цього не відбувається. Реально протягом 1998—2006 років зафіксовано лише 14 об'єднань. Головним чином спостерігалось приєднання менших банків до більших із припиненням функціонування менших банків. Більша частина банків, що зникла з вітчизняного ринку банківських послуг, — малі. Слід зазначити, що нарощення капіталу банків за рахунок об'єднання може розв'язати проблему отримання мінімального обсягу капіталу в окремих банках, але в цілому рівень капіталу банків у банківській системі від цього не збільшиться.

Мета підвищення капіталізації банків полягає саме у сукупному збільшенні банківського капіталу в системі задля зростання її потенціалу. З огляду на це необхідно шукати інших шляхів розв'язання проблеми капіталізації вітчизняної банківської системи, зокрема усувати явні перешкоди на шляху реальної капіталізації банків.

Одним із шляхів розв'язання проблеми підвищення капіталізації банківської системи України і підвищення ефективності діяльності банківського сектору може стати створення достатньої кількості малих кооперативних банків. Зважаючи на те, що пріоритетом розвитку вітчизняної економіки останніми роками вважається розвиток малого і середнього бізнесу, стає зрозумілою актуальність забезпечення потреб суб'єктів цього бізнесу в банківських послугах. Однак, за наявних жорстких вимог до мінімального розміру капіталу банків, створення малих кооперативних банків не відбувається. Зниження вимог до мінімального обсягу капіталу банків створить умови для приходу на вітчизняний банківський ринок малих кооперативних банків.

Ще одним потенційним напрямом підвищення капіталізації вітчизняної банківської системи є прихід на вітчизняний ринок банківських послуг закордонних банків. Але він не принесе значних очікуваних результатів. Відомо, що закордонні банки розміщуються там, де є їхні великі клієнти — промислові компанії. Вітчизняні виробники не витримають конкуренції із закордонними виробниками, що прийдуть на вітчизняний ринок разом із закордонними банками, і будуть витіснені з ринку. Таке припущення означає, що на поточний момент залучати закордонний банківський капітал для підвищення капіталізації банківської системи в Україні видається не завжди виправданим. Адже метою підвищення

капіталізації вітчизняних банків є реальна необхідність підтримання розвитку саме вітчизняної економіки і товаровиробників. А залучення закордонного капіталу, навпаки, ускладнить розв'язання цієї проблеми, адже рівень конкуренції на Заході дуже високий, а досвід роботи і вміння користуватися сучасними банківськими технологіями надзвичайно потужні. Отже, залучення досвідчених іноземних партнерів на тлі не розв'язаних внутрішніх проблем зведе нанівець усі зусилля банківського регулюючого органу щодо підвищення капіталізації вітчизняних банків, ускладнить подальший розвиток вітчизняної банківської системи й економіки в цілому.

І, як підсумок, для підвищення ефективності капіталізації вітчизняних банків треба передусім подолати наявні внутрішні перешкоди капіталізації, а не звертатися одразу за підтримкою до іноземних банків.

До основних напрямів подальшої капіталізації банківської системи і підвищення ефективності функціонування банківського капіталу можна віднести:

- поглиблення процесу капіталізації банків;
- забезпечення стабільності нормативної бази НБУ;
- удосконалення діяльності валютного і підвищення ролі фондового ринку;
- удосконалення оподаткування банків, зменшення податкового тиску на банки з метою прискорення їхньої капіталізації і збільшення обсягів кредитування реального сектору;
- дозвіл банкам спрямовувати на цю мету власний прибуток із звільненням його від оподаткування;
- прискорення переходу банків на акціонерну форму власності.